

Het bestaat echt. Mensen die op een dag niet meer spreken zoals ze daarvoor deden, maar opeens een dik accent hebben uit een andere taal. Het zeldzame Foreign Accent Syndrome krijgt de laatste tijd meer aandacht in de wetenschap.

TEKST Marleke Kolkman

Trouw 3 januari
2015

Buitenlander in eigen land

Een Nederlandse vrouw, Anne-Marie, kan na een auto-ongeluk alleen nog maar praten met een Frans accent. Ze vertelt op een YouTube-video aan haar arts dat iemand tegen haar zei: "Vor één Française u sprekt goed Nederlands." Ze lacht dat ze diegene maar heeft bedankt, maar leuk kan het toch niet zijn geweest. Ze werd aangezien voor buitenlander, terwijl ze op en top Nederlands is.

Annemarie lijdt aan een aandoening die het Foreign Accent Syndrome is gedoopt, kortweg FAS. Naar deze wonderlijke en zeldzame aandoening wordt de laatste jaren steeds meer onderzoek gedaan. Want als je er eenmaal van weet, laat het je niet meer los. Iemand met FAS gaat door een foutje in de hersenen opeens spreken met een accent van een taal die hij of zij niet eens hoeft te beheersen. Hoe kan dat? Op YouTube circuleren de meest opvallende filmpjes van mensen met FAS. Een Australische vrouw bestelt met een dik Frans accent een café latte, een Amerikaanse in een talkshow klinkt Italiaans en een Engelse vrouw sprak toen ze wakker werd opeens als een Chinees; het is een kleine greep uit het aanbod. Het spreekt dan ook enorm tot de verbeelding. Het zal je maar overkomen dat je op een dag opeens Duits klinkt, of Chinees of Arabisch.

Klap op de kaak

De mysteries die FAS omhullen, beginnen langzamerhand op te lossen. Onder andere Roel Jonkers van de Rijksuniversiteit Groningen, logopedist Fenneta van der Scheer en nog een aantal collega's in Nederland en België, en Nick Miller en Jack Ryalls in het Engelse taalgebied, onttrafen beetje bij beetje het hoe, wat en waarom van deze zeldzame aandoening. Jonkers en Van der Scheer publiceerden in april een artikel over een Nederlandse man met FAS en stelden een nieuwe theorie op over wat het is. Miller en Ryalls kwamen in augustus met een heel boek met uitleg over de stoornis en de meest aangrijpende verhalen van mensen die het hebben.

Wat FAS precies is, is niet eens zo gemakkelijk vast te stellen. "Wat het in ieder geval niet is, is een syndroom, ook al heet het wel zo", zegt taalwetenschapper Roel Jonkers aan de telefoon. "Het is geen ziekte op zich. Ons idee is nu dat het buitenlandse accent dat mensen krijgen een gevolg is van een andere, veel vaker voorkomende stoornis, namelijk spraakaproxie. Bij sommige mensen ontwikkelt zich dat tot een vreemd accent, maar bij velen ook niet."

In de wetenschappelijke literatuur zijn de afgelopen honderd jaar wereldwijd ongeveer honderdvijftig gevallen beschreven van mensen die lijden aan FAS. Waarschijnlijk hebben veel meer mensen het, want niet iedereen

Astrid L. werd gewond bij een bombardement. Twee jaar later sprak ze met een Duits accent. Men zag haar aan voor een verraadster.

komt in de medische molen terecht, laat staan in een wetenschappelijke studie. De meeste beschreven patiënten kregen de aandoening door hersenletsel. Vaak door een infarct, maar het kan ook ontstaan na een ongeluk waarbij het hoofd een flinke klap krijgt. Er is zelfs een geval bekend van iemand die het kreeg door een migraineaanval. Die vrouw sprak daarna opeens met een Chinees accent.

In hun boek *Foreign Accent Syndromes* noemen Ryalls en Miller vier mogelijke oorzaken. De bekendste is de neurologische, dus als gevolg van hersenletsel. Maar het komt ook voor dat men door een klap op de kaak of artritis in de nek opeens een buitenlands accent ontwikkelt. Een derde oorzaak is psychologisch, bijvoorbeeld door schizofrenie of depressie. En als laatste noemen de auteurs een sociologische oorzaak, waarin iemand zelf anders gaat praten om zich te onderscheiden van een groep.

Einkaufen

In verreweg de meeste bekende gevallen begint FAS met letsel links voor in de hersenen. Vaak is het in eerste instantie helemaal mis met de taal. Veel woorden zijn weg, het spreken gaat moeilijk. Maar dat trekt langzaam weer bij. Dan opeens begint het op te vallen: een nieuw accent. Een patiënt spreekt wel duidelijk zijn of haar moedertaal, met de goede woorden en een grammatica die in orde is, maar ook met een flink accent.

Volgens taalwetenschapper Jonkers zorgen een aantal factoren ervoor dat de spraak niet meer "binnenlands" klinkt. "Mensen met spraakaproxie, wat volgens ons de onderliggende stoornis is, hebben problemen met het uitspreken van klanken. Een deel van hen gaat daardoor langzamer spreken. Ze gaan als het ware lettergreep voor lettergreep praten. Dat doen we normaal niet, dan spreken we veel sneller, waardoor de articulatie van de ene lettergreep overgaat in die van de andere. Doordat die co-articulatie ontbreekt bij mensen met FAS, horen we een accent."

Neem bijvoorbeeld het woord 'inkopen'. Dat spreken we normaal uit als 'ingkopen': de 'n'

kruipst alvast in de mond naar de 'k' toe, waardoor die als een 'ng' klinkt. In het Duits gebeurt dat niet. Een Duitser zegt 'einkaufen' en niet 'eingkaufen'. Iemand die lettergreep voor lettergreep spreekt in het Nederlands, zegt ook 'in-kopen', en voor onze oren klinkt dat daarvoor een beetje Duits.

Nog een voorbeeld. Het Frans heeft niet zoals het Nederlands duidelijke klemtonen in woorden. Elke lettergreep krijgt ongeveer dezelfde nadruk. Wij zeggen: 'lógopedie', een Fransman zegt: 'lógopédie'. Het laatste doen FAS-patiënten, die lettergreep voor lettergreep spreken, ook. "Ons onderzoek doet vermoeden dat het iets met nadruk heeft te maken", aldus Jonkers. "Doordat FAS-patiënten met meer nadruk spreken, lettergreep voor lettergreep, klinken ze buitenlands. Dat verklaart ook waarom er wel FAS-patiënten zijn met een voor de luisteraar Duits, Frans, Chinees, Arabisch of Oost-Europees accent, maar niet met een Nederlands of Engels accent. Dat zijn qua uitspraak veel slappere talen."

Ryalls en Miller sommen het in hun boek als volgt op: mensen met FAS gaan bepaalde klanken anders uitspreken, veranderen het ritme van hun spraak, gaan meestal langzamer spreken, versimpelen de grammatica vaak wat en spreken in korte zinnen. En iedereen combineert die verschillende facetten op z'n eigen manier.

Nazisympathisant

Dat is niet altijd onschuldig. In 1947 beschreef de Noorse neuroloog Georg Monrad-Krohn het geval van een vrouw met FAS. De 32-jarige Astrid L. werd in 1941 in haar hoofd geraakt door een bomscherf tijdens een Duits bombardement op Oslo. Toen ze bij bewustzijn kwam kon ze niet praten en de hele rechterkant van haar lichaam was verlamd. Na twee jaar was ze grotendeels hersteld van haar hersenletsel, maar er bleef één ding achter: een Duits accent. Men hield haar voor een verraadster, een nazisympathisant, en men ontweek haar of weefde haar zelfs uit winkels en andere publieke gelegenheden.

Maar eigenlijk is het niet zo dat mensen met FAS echt een accent uit een andere taal overnemen. Het opmerkelijke is, dat FAS niet alleen bij de patiënt ligt, maar ook bij de toehoorder. De luisteraar interpreteert wat hij hoort als een bepaald buitenlands accent, maar het is niet echt zo dat een patiënt met FAS opeens alle accentregels volgt van het Frans of Chinees. Dat we dat wel zo horen, komt doordat mensen er enorm goed in zijn om kleine variaties in spraak te horen. We vinden daardoor al heel snel dat iemand niet klinkt als wij zelf en concluderen dus dat diegene wel uit een andere regio of land moet komen.

"Iedereen hoort ook wat anders", voegt Jonkers toe. "Wij lieten in een studie studenten

een patiënt met FAS horen en iedereen hoorde een ander accent. De een zei Frans, de ander Arabisch, weer een ander vond het meer Cost-Europees." Dat komt doordat elke luisteraar op iets anders focust. De een zal vooral het ritme van de taal horen en denken dat de spreker Frans is, de ander luistert meer naar klanken die niet helemaal lekker naar buiten komen en associeert dat met Arabisch.

Hoe fascinerend de aandoening ook is, uiteindelijk is het voor de patiënt helemaal geen lolletje. Behalve aan beschrijven wat de laatste kennis over FAS is, maken Ryalls en Miller in hun boek daarom veel plek vrij voor de verhalen van de mensen zelf. Wat het met iemand doet dat hij of zij voor de omgeving opeens niet meer behoort tot dezelfde taalgemeenschap. Ook in niet-oorlogstijd heeft het grote impact op iemands leven om opeens buitenlander te zijn in eigen land.

"Het voelt alsof ik beroofd ben van een dierbaar geschenk, mijn identiteit", zegt de Engelse Kath Lockett. "Mensen denken dat ik Pools ben, Russisch, Frans, Italiaans, Duits, Hongaars, noem maar op. En ik blijf maar zeggen: "Nee, ik ben geboren en getogen in Engeland." Dat is heel frustrerend." De op en top Engelse Kath krijgt zelfs te maken met racisme. Een taxichauffeur probeert haar het dubbele te laten betalen voor een taxiritje dat ze al eens eerder heeft gemaakt. Een buschauffeur doet alsof ze doof en stom is en kleineert haar. Achter haar ruft hoort ze mensen misprijzend praten over al die buitenlanders die naar Engeland komen.

Vooralsnog is er geen behandeling bekend die FAS kan doen verdwijnen. De meeste mensen die het krijgen, gaan volgens Miller en Ryalls na verloop van tijd steeds beter spreken. Maar dat kan jaren duren. In de tussentijd zijn ze in de ogen van hun landgenoten niet een van hen. Ze zijn buitenlander, en hoe exotisch dat ook kan klinken, uit de verhalen van patiënten blijkt dat als je keer op keer wordt aangezien voor een buitenlander terwijl je dat niet bent, dat diepe invloed heeft op het gevoel van wie je bent en tot welke groep je behoort. Je accent bepaalt niet minder dan je leven.

Een taxichauffeur probeert haar het dubbele te laten betalen voor een taxiritje dat ze al eens eerder heeft gemaakt

